

DİL VE BİLİM AÇISINDAN EĞİTİM VE EĞİTİM BİLİMİ'NİN DİLİ

Zekeriyya ULUDAĞ*

Özet

İnsanı insan yapan ve onu diğer bütün varlıklardan ayıran temel özelliklerden birisinin dil olduğu ifade edilebilir. Ancak insanın bir diğer özelliği olan düşünce ve dil arasındaki ilişki sürekli olarak tartışılmıştır. İnsan kendisini ve dünyayı tanıdıkça bu başarılarını ve başarısızlıklarını daima dil ile ifade etmiştir. Bilim, içinde yaşadığı dünyayı tanıma biçiminin oluşturduğu faaliyettir. İnsan, bu çabalarını sadece kendisine saklamamış, kendisinden sonra gelenlere de aktararak onları adeta belirlemiştir. Yeni nesillerin varlık biçimleri ve onlara ulaşma şeklini oluşturan eğitim kendi içinde eğitim bilimini geliştirmiştir. Ancak insanlararası iletişimin temeli olan dil burada da yani eğitim bilimi alanında da problem olmayı sürdürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dil, düşünce, bilim, eğitim, eğitim bilimi

Giriş

İçinde yaşadığımız yüzyıl, insanlık tarihi içinde gelişen bilgi ve teknoloji bakımından bugüne kadar somutlaşan gelişmeler arasında doruk noktayı ifade etmektedir. İnsan, dünyada yaşamaya başladığı andan itibaren önemli gördüğü üç temel fonksiyondan vazgeçmemiştir. Birincisi kendisini ifade etme şekli ve özgürlüğü ikincisi, kendisinin devamını sağlayacak olan kendisinden sonraki nesillerin eğitimi meselesi ve üçüncü olarak içinde yaşadığı dünyayı ve kendisini çevreleyen kainatı tanıma, anlama ve ihtiyaçlarını karşılayacak gelişmeleri sağlayarak daha iyi yaşama isteğidir.

İşte bu temel olarak kabul edilebilecek fonksiyonlar çerçevesinde ilgimizi çeken dil, bilim, eğitim ve bunlar ışığında eğitimin dili meselesi çalışmamızın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Özellikle dil konusu, olumlu ve olumsuz yanları ile küreselleşme olgusunun tartışıldığı son zamanlarda üzerinde durulması bir kat daha önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda bütün dünyada olduğu gibi bizde de tek tartışılmayan konu bilimin olmazsa olmazlığı meselesidir. Ancak burada da bilimin ifade ediliş şekli ve bilim yapmaya sebep olan dil meselesi dün olduğu gibi bugün de tartışmaya açık olarak durmakta hatta tartışılmaktadır.

Bilimsel dünyada dilsel açıdan varolan tartışmaların yanında eğitim ve eğitim biliminin dili problemi henüz kalkınmakta olan ülkelerde çok fazla üzerinde durulan bir mesele gibi görünmemektedir. Eğitim ve öğretim faaliyeti ile uğraşan eğitimcinin dili ile bu faaliyetin temelini oluşturan teorik dünyanın bulgularını ifade etme biçimi -yani kullandığı dil- takdir edilir ki, başlı başına bir problem teşkil etmektedir. Ancak ülkemiz açısından problem henüz eleştirel, analitik ve yeri geldiğinde sentezci bir yöntemle geniş çaplı olarak ele alınmış değildir ya da bizim dikkatimizi çekmemiştir.

* Doç. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Eğitim Fakültesi

İşte bu çalışma, bilişim çağını yaşadığımız zaman içerisinde eğitim ve eğitim bilimleri ile uğraşanlar için konunun üzerinde durulması gereken en temel problem alanlarından birisi olduğunu hatırlatmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla hem teorik alanda hem de uygulama temelinde konunun hassasiyetinin dikkate alınacağı düşünülmektedir.

İnsani Varlık Problemi Olarak Dil

İnsanın, insanla birlikte varolan adeta onunla özdeşleşen en belirgin özelliği ve faaliyeti dil olarak ifade edilebilir. Dil, insanın eşya ile aynı zamanda insanla olan iletişimini sağlayan yegane yol, insan başarılarının yapıp etmelerinin hem aktarıcısı hem de muhafaza edicisidir. İnsan sadece dünyaya geldiği anda kendisinde bulunan özellikleri ile insan değildir. Aksine o tarihin bir üyesi olarak geleceğe hazırlanan varlıktır. Dil sayesinde insanın varlık dünyası diğer varlık alanları ile temasa geçer. “İnsan başarılarının bir ‘bütünü’ olan tarihsel varlık alanı, dilde şekil kazanır; dilde anlatımını bulur; onunla gelişir” (Mengüşoğlu, 1983, 242).

Düşünce dünyasında insanın, dili sayesinde insan olduğunu kabul eden birçok filozofa rastlamak mümkündür. N. Öner, dilin iki temel fonksiyonuna işaret ederken, bunların ilkinin ana dil ile millî şuur ve zihniyet, ikincisinin ise dil ile düşünme arasındaki ilişki olduğuna temas eder (Öner, 2001, 100). Burada ifade edilen dilin birinci fonksiyonu meselesine daha çok sosyolojik açıdan bakmak mümkündür. Bir kültüre girmek, bir kültürün üyesi olmak ve o kültürü yaşamak ve yaşatmak, nakletmek gibi insanın tarihsel tarafı ile ilgili olan yöndür. Varolan bilgiyi özümsemek, buna yenilerini eklemek, yeni bir hayat görüşü ve dünyaya bakış kazanmak bu eylemin sonucunda ortaya çıkacak olandır.

İkincisi ise dil ve düşünce arasındaki ilişkidir. İnsan yapıp-etmeleri ile diğer bütün varlıklardan üstün olandır. Onun bu üstünlüğünü ortaya çıkaran düşünen, duyan, isteyen istediklerini yapabilen, yaptıklarının muhasebesini çıkarabilen bir varlık olmasından kaynaklanır. İnsan, bu eylemsel yönü ile dinamizm kazanır ve kendisini değişime yönlendirir. Düşünme ve dil arasındaki ilişki farklı şekillerde ele alınmaktadır. Düşünmenin mi dili yoksa dilin mi düşünmeyi ortaya çıkardığı sorusu üzerinde tartışmalar devam etmektedir. “Kelime, fikri değil fikir kelimeyi yaratır” (Erbil, 1948, 134) diyen Erbil veya “düşüncenin temeli kelimeler, dolayısıyla dildir...Düşüncenin sağlam bir şekilde ortaya çıkması, kelime örgülerinin durumuna bağlıdır. Kelimeler düşüncelerin kalıbıdır” (Timurtaş, 1977, 29) diyen F. K. Timurtaş gibi düşünenler, felsefenin fikirler arasındaki ilişkilerin incelenmesi üzerine kurulduğunu ifade ederlerken; Alman düşünce ve eğitim sahasında oldukça önemli bir yere sahip olan W. Von Humboldt, “dil, düşünceyi meydana getiren organdır. Tamamen manevidir, içseldir, önemli ölçüde iz bırakmayan entelektüel bir faaliyet, sözün ses yoluyla anlam için dışsal olarak gerçekleştirilmesidir. Bundan dolayı dil ve diğer bütün nitelikler birdir ve birbirlerinden ayrılamazlar” (aktaran Paszkowska, 25.04.2004) şeklinde düşüncelerini belirtirken; benzer kanaatleri dile getiren Martinet’in örgütlenmiş bir düşüncenin ancak dille varolabileceğine dikkat çekmekte, bunun da ancak toplumla mümkün olduğuna işaret etmekte olduğunu ifade eden D. Aksan, bu satırların devamında XIX. yüzyıl dilbilimcilerinin dil ve düşünmenin iki ayrı işlevi, nitelikleri ayrı iki ruhsal eylem olduğunu savduklarını belirtir (Aksan, 1990, 53-54). Aynı dönemlerde fenomenolojik felsefe dil ve düşünme arasında önceliği dile vermektedir. Bu düşünceye göre “bütün insan başarıları, bütün insan yeteneklerinin gelişmesi dilin gerçekleştirdiği işlevlere dayanır. Bundan dolayı ontolojik temellere dayanan antropoloji, dile çok önemli bir yer verir” (Mengüşoğlu, 1988, 213).

Antikçağ Yunan dünyasında felsefi yaklaşımlarını düşünce üzerine kuran büyük filozoflar, insanın en önemli özelliği olarak düşünceyi görürken; Aristoteles, dil

kalıbına dökülmeyen hiçbir düşüncenin var kabul edilemeyeceğini yine Yunanlı filozof Platon ise, düşünce ile dil arasındaki öneme işaret etmekte ve düşünmeyi bir monologa yani insanın kendi kendisi ile konuşmasına benzetmekte, kelimelerin ve sözlerin nesnelere bildirmede bir araç olduğunu ifade etmektedir (Eflatun, 1989, 17-19).

Burada N. Öner'le birlikte düşünmek ve "mantıken düşüncenin önceliği kabul edilse bile dil olmazsa onun varlığı bilinemez", demek mümkündür. Yukarıda ortaya konulan bu iki düşünce de kendilerince doğru olarak kabul edilebilir. Ancak dil ve düşünce arasındaki içsel bir bağlılık reddedilemez şekilde kendini göstermektedir. Yukarıdaki cümleye ilave olarak Öner, "biri olmazsa diğeri temellendirilemez. Karşılıklı etkileşim içindedirler. Gelişmelerinde bir paralellik görünür. Biri geliştikçe diğeri de ona bağlı olarak gelişir. Zengin bir dil derin düşünmeye imkan sağlar, derin düşünme dilin gelişmesine yol açar" (Öner, 2001, 101) demektir. Bir problemmiş gibi görünen bu durumun zamanla çözülebileceği konusunda düşüncesini ortaya koyan Soykan, problemin çözümü "herhalde bilim ve teknikteki yeni ilerlemeleri, deneysel çalışmaların geliştirilmesini bekleyecektir" (Soykan, 2004), demektir.

Dil, bir taraftan insanın kendini başkalarına anlatma, başkalarına açma yani "yükünü hafifletme" aracı olarak işlev görürken, diğer taraftan kavramlar meydana getirerek "düşünce dünyası ya da düşünce sferi" denilen ortak bir alanın meydana gelmesini de sağlar. Nesnel olana bağlı kalmaksızın meydana getirilen ve ortak alanın mahsulü olarak başkalarına bildirilen bu varlık sahası, "soyut"un alanı olarak ifade edilebilir ki buna adeta bütün insanlık için ortak olan kavram dünyası denilir (Mengüşoğlu, 1988, 216-217).

İnsanın varlık alanına çıkması ile birlikte dil kazanılmaktadır. İnsanın dili sayesinde insan olduğu doğrudur. Dil, bireysel ve sosyo-kültürel açıdan insan hayatı için oldukça önemli bir yer tutmaktadır. İnsan, ancak dil sayesinde kendini anlatabilir. Dış dünyayı algılayabilir. Buradan hareketle algılarını sınıflandırabilir, onları soyut kavramlar halinde ifade edebilir ve diğer varlıklar ile kıyaslamalar yaparak hem kendi bilgi alanını genişletip hem de varlıklar arasında ilişkiler tesis edebilir. Böylece insan bilgisinin temelini, aynı zamanda üretim ve paylaşım aracını oluşturan dil, bu sayede insanın diğer bütün varlıklardan ayrılmasını da sağlar. Ancak dilin kullanılması, fonksiyonunun diğer varlık alanları ile iletişime geçmesi ile insanın tarihsel varlık tarafı ortaya çıkar; çünkü, yalnız başına dil, insanı ve onun yapıp-etmelerini ortaya koymakta pek yeterli değildir. İnsanı hayvandan ayıran sadece dili değil, onun hafızası yani tarihsel varlık oluşudur.

Yukarıdaki ifade edilen çalışmalara paralel olarak arkeolojik ve antropolojik çalışmalara bakıldığında insanın tarihsel bir varlık olduğu da ayrıca görülmektedir. O geçmiş muhafaza eden, bugünü yaşayan ve geleceği tasarlayan bir varlık olarak bütün faaliyetlerini dil sayesinde kalıcı hale getirmektedir. Dil, bir açıdan bir toplum hayatının özelliklerini, zihniyetini, gelenek ve göreneklerini, yaşadıkları coğrafi şartların onlar üzerindeki etkilerini açıklayan bir göstergeler ve ses bütünlüğü olarak veya bir başka ifade ile bir sistem olarak ifade edilebilir. Ancak o, sadece bir göstergeler bütünü de değildir. Dil, aynı zamanda insanın dinamik yönü olan bilgiyi üretme, saklama ve aktarma yönü ile de ilgilidir. Akıl, düşünce ve dil bu noktada bir arada çalışmakta insanın yaratıcı tarafını ortaya çıkarmaktadır.

Dil-Bilim İlişkisi

İnsan aklının tabiata yönelmesi ve orada merak ettiği sorulara cevaplar arama gayretinin sonucu olarak ortaya çıkan bulguların sistematik olarak disipline edilmesi şeklinde ifade edebileceğimiz bilimsel faaliyetin, yine dil ile çok yakından ilgisi olduğu gözden kaçmayacaktır. Burada da yine fenomenler dünyasında varlık sahaları

arasındaki ilişkilerin, ister başlı başına bir varlık sahası isterse bir araç olarak nitelen-
dirilen dil ile ifade edilmesi bu gerçeği vurgulamaktadır. Bu bakımdan dil sadece nes-
neler dünyasındaki ilişkileri değil, kültürel fenomenler alanında da tespit etme, an-
lamlandırma, değerlendirme, saklama ve geleceği kurgulama görevini yerine getir-
mektedir. Bunu yapabildiği ölçüde hem taşıyıcısı olan insana değer katmakta, hem de
zengin bir kelime dağarcığı ile anlam gücüne sahip olmaktadır.

Dilin, varlık dünyasındaki fenomenleri görme ve düşünme şeklinde geliştiği-
ne, zenginleştiğine işaret eden Mengüşoğlu, bu bağlamda dilin masum olduğunu sa-
vunur (Mengüşoğlu, 1983, 245 ve dev.). Bu ise, dilin özü gereği iyi-kötü, güzel-çirkin
gibi değer taşıyan niteliklere sahip olmadığı, bu niteliklerin onu taşıyan insan tarafın-
dan eylemleri ve değerlendirmeleri sonucu kelimelere yüklendiği anlamına gelir. Do-
layısıyla görme ve düşünme fonksiyonu sayesinde insanın hem kendi hem de kendi-
sini aşan varlık dünyası üzerine yapmış olduğu araştırmalar dile yeni kelimelerin,
kavramların katılmasına ve böylece dilin zenginleşmesine yol açacaktır. Böylece bi-
limsel düşünce faaliyeti sonunda bilgide meydana gelen artış, diğer taraftan kültürel
hayatın yeni boyutlarını da ortaya çıkaracaktır.

İnsanlık başlangıçtan itibaren yaratılıştan getirdiği özellikler ve bilinmeyene
karşı duyulan bir merakla, kendisini çepeçevre kuşatan dünyayı ve onu da içinde ba-
rındıran kainatı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. İnsanın bu çabaları, bir ta-
raftan kendi varlığını garanti altına almak, diğer taraftan geleceği kurmak anlamında
gelişmiştir. Bilimin XXI. yüzyılda gelmiş olduğu nokta kolay elde edilen başarılar tü-
ründen değildir. İnsanda tahayyül, tasavvur, bilinç, algılama, sezgi, yönelim, bellek,
zekâ, soyut düşünebilme, yargılama, gerçeği değerlendirme, düşünme gibi yetelerin,
kısacası bilişsel ve duyuşsal işlevlerin ve dilin gelişmesi kimi özel durumlar dışında,
birbirinden ayrılamaz (krş. Öztürk, ?, 19-26) oluşu kabul edilmesine karşılık, insanın
doğuştan sahip olduğu bu yeteneklerini başlangıçtan itibaren bir bütünlük içinde
kullanması da söz konusu olmamıştır. Bunların gelişmesi uzunca bir süreç sonunda
gerçekleşmiş ve insanın sahip olduğu yetenek, kazandığı ve araştırmaları sonunda el-
de ettiği bilgilerle, oluşturduğu toplum içinde kullanması, hayata geçirmesi, birlikte-
lik kazandırması ile mümkün olmuştur. Chomsky, "bilmek için yaratıldığımızı" (ak-
taran Hoodbroy, 1992, 42) düşünmektedir. Zekâ sahibi her varlığın kendini ve ken-
disini kuşatanı görmesi, tanıması, algılaması ve onu sahip olduğu dil ile anlamlandı-
rabilmesi ancak insanlık tarihi içinde birikmiş olan bilgi dağarcığı ile özdeşleşmesi
hayat boyu sürecek olan bir eğitim faaliyeti sonunda gerçekleşecektir.

Bu süreç içerisinde insanın yapmış olduğu bu faaliyetler ve elde etmiş olduğu
bilgiler zaten varolan bir kültür içerisinde gelişirken, insanın da toplumsal ve kültü-
rel alana uyumunu sağlayacaktır. Doğumundan itibaren geliştirdiği dil ile kendisini
ifade etmesi, belirli bir kültürün üyesi olması ve bir dünya görüşü elde etmesi kısac-
cası zihniyetini olgunlaştırması ile sürüp gidecektir. Burada üzerinde durulması ge-
reken temel noktalardan üçü dil-kültür, dil-bilim ve dil-eğitim arasındaki ilişkidir. İn-
san, eğitim faaliyeti sonucunda içinde doğup büyüdüğü bir kültürün dışında farklı
bir kültüre uyum sağlayabilir veya farklı bir hayat anlayışını benimseyebilir. Ancak
dünyaya geldiği andan itibaren aile içinde elde ettiği ve öğrendiği dili onun ana dili-
dir. Bu ana dil ise bir toplumun ortak malıdır ve insanın temel eğitimi ana dili öğren-
mekle başlar. Böylece başlayan süreç içerisinde bütün hayatına yön verecek olan bil-
gileri ve değerleri öğrenir. Bilgi, özellikle de bilimsel bilgi, insanlığın ortak mirası ol-
duğu halde, değerler bir topluma aittir ve o milletin bilincidir. Mensubiyet duygusu
ailede başlayarak millette noktlanır. İnsan kendisini bu değerlerin aktarma aracı
olan dil ile en güzel şekilde ifade eder ve onunla manevi dünyasını kurar. "Sözcük-
lerin delalet (işaret) ettikleri kavramların içeriğini oluşturan bilgilerin kaynağı ano-

nimdir", diyen N. Öner bu düşüncelerini şöyle açmaktadır; "her milletin farklı dünya görüşü vardır sözü, o milletin dilinin ifade ettiği kavramların içeriğinin o topluma hakim olan değerlerin hakim olduğu tutuma göre oluştuğunun ifadesidir. Bu durumda diyebiliriz ki her toplum kendi dili ile aleme bakar, bu tutum da o toplumun "ben"ini oluşturur. Onu kendisi kılar, başkalarından ayırır" (Öner, 2001, 100).

Bu bakımdan çocuk için dil kazanımı ve bu dilin en güzel şekilde kullanımı, hem birey hem de gelecekte içinde yaşayacağı toplum açısından oldukça önemli görünmektedir. Sözcüklerin ve kavramların içlerinin başkaları tarafından doldurulması insanın yeni açılımlarda bulunmasını, yeni bilimsel gelişmeleri takip etmesini, sorgulayarak yeni buluşlara imza atmasını zorlaştıracak hatta imkansız kılacaktır; çünkü anlamları başkalarınca verilen kelimeler, başka bir toplumun dünya görüşü ve hayat anlayışı olarak kendisini dünyaya tanıtmış ve kabul ettirmiştir.

"İnsanda olgunlaşma yani beynin gelişmesi çeşitli toplumsal ve biyolojik uyaran besileri ile gençlik çağına dek sürmektedir. Beynin, dilin ve bilişsel yetilerin gelişmesi sürekli etkileşim içindedir. Dil olanaklarını yeterince kullanamayan bir kişide beynin üst düzey işlevlerinin gelişmesi de olumsuz etkilenebilmektedir" diyen Öztürk (Öztürk, ?, 19-20), insanın biyolojik yapısı ve toplumsal bünye arasında dile önemli görevler yüklemektedir. Bir başka açıdan eğitimin, eğitim süreci içinde eğitimin öznesi olana bireysel ve toplumsal değerleri kazandırarak, benlik kaybını önleme gibi vazgeçilmez bir görevinin de var olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Değerleri kazandırma, benimsetme ve yaşanılır kılma, birey ile toplum arasında olması gereken bağın dil yolu ile donatılması gerekmektedir.

Bu düşüncelerden sonra dil ve bilim arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için, P. Hoodbhoy ile birlikte "bilimsel araştırma ve gelişme (ve dolayısıyla, bilimin toplumda bir kurum olarak büyümesi ya da çürümesi), eğitimle kaçınılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Aslında, toplumun benimsediği bir felsefenin kesin ifadesi, o toplumun gençliğinin eğitiliş biçiminde bulunabilir" (Hoodbhoy, 1992, 62-63) ifadelerine katılmak mümkündür. Bunu sağlamak elbette kendiliğinden oluşan bir süreç değildir. Bu sürecin gerçekleşmesi ancak "bilim ile eğitim, toplumsal birer kurum olarak amaç, işlev ve uygulama boyutlarında ilişki içinde olmak durumundadırlar. Toplum ve toplumlara götürcekleri hizmetler çerçevesinde ilişki içinde olmak, etkileşim ve eşgüdüm niteliklerini taşımak zorundadırlar. İnsan yaşamını yönlendirmek ve biçimlendirmek konularında bilim ve eğitimin ortak işlevlerinden söz edebiliyoruz" (Özoğlu, ?, 75-83), diyen S. Ç. Özoğlu, bilim ve eğitim arasındaki ilişkiyi adeta zorunlu bir bağ olarak algılamaktadır.

Dünyanın çağdaş medeniyet aşamasında gelmiş olduğu noktayı yakalayabilmek hatta onun ötesine geçebilmek için, sahip olunması gereken önceliklerden birisi, mükemmel ve zengin bir dildir. Çünkü "ilmin gelişmesi ve ilerlemesi için, bütün mefhumları en ince çizgilere varıncaya kadar anlatabilecek kelime ve terimlere ihtiyaç vardır. Terminolojisi teşekkül etmemiş bir ilim kolunda, hiçbir şey yapmak mümkün değildir. İşin esası dildir. Dil olmazsa tefekkür de olmaz, ilim de" (Timurtaş, 1977, 29-30)

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren içinde yaşadığı çevreyi kendisi için yaşanılır bir mekân yapmanın yollarını aramış ve hâlâ da aramaktadır. Bazen çevre insanı yönlendirmiş ama çoğu zaman insanoğlu sahip olduğu bilgi, geliştirdiği bilim ve teknoloji ile bütün doğal şartları yenmeyi başarmıştır. Zira bilim ve bilimsel yöntem, kâinatta olmakta olan gerçeklikleri, maddî ve içtimaî alanda olmakta olan olayları bu olayların türüne göre en uygun "yöntem"i kullanarak ortaya çıkaran sebepleri ve bu sebeplerin sonuçlarını mekân ve zaman şartları içerisinde bularak ne şekilde meydana

na gelmiş olduklarını tespit etmektir (Halil Nimetullah, 1981, 45). İnsanın bilim ve teknoloji yardımıyla doğayı kendi ihtiyaçlarına uygun yollarda etkilemesi sürecinin sonu gelmez diyen A. Sayılı bu faaliyeti en olumlu şekilde sürdüren milletlerin tarihin akışı sürecinde yapıcı rol oynadıklarını belirtmektedir. Ayrıca bilimin ve teknolojinin insan ile toplum hayatı açısından ortaya koyduğu faydaları ve karşı tez olarak bilimin zararlarını ileri sürenlerin delillerinin çürüklüğünü anlattığı yazısında karşı konulamaz şu gerçeği dile getirmektedir: “Bilimin her türlü meyvelerinden yararlanmak ve muhtemel zararlarından korunmak için en isabetli önlemlerden biri, hiç şüphesiz ki bilimin ve bilim zihniyetinin yaygın bir biçimde kavranmasının sağlanması, bilimin kamusallaştırılmasıdır” (Sayılı, 1978, 329-333). Buna benzer düşünceleri burada sıralamak istemiyoruz; çünkü, XXI. yüzyılda bilimin insan ve toplum hayatı açısından önemini tartışmaya bile gerek yoktur. Sadece şunu belirtelim ki bilimin kamusallaştırılması yani halka mâledilmesi ancak dil ile yapılabilir. Bu başarılmadığı sürece bilimin toplumsal yönü ortaya çıkmayacak ve kalkınma sağlanamayacaktır. Ziya Gökalp’ın, ilim adamının terim icat edebileceği ancak onun halkın dili olan kültüre uyarlanması gerektiğini düşünürken bunun sebeplerini ise; çünkü kelimeler kültürün, terimler medeniyetin malıdır şeklinde bir kanaate sahip olduğu görülmektedir (bk. Ziya Gökalp, 1999, 113 ve dev.). Bilimin toplumsal alanda ortaya çıkan organizasyonuna bir bakıma “kültürün sistematik, kristalleşmiş özü” (Alpar, 2002, 26) demek mümkündür.

Dil-Eğitim İlişkisi

Dilin insan ve toplum hayatı ile bilimsel gelişmeler açısından yapmış olduğu-muz bu belirlemeler, dil ve eğitim arasındaki ilişki dikkate alınmadığı sürece boşlukta kalmaya mahkumdur. Dil kazanımı ve öğreniminin ailede başladığını ifade etmiştik. Toplumun temel taşı olan bu kurumdaki dil öğretimi plansız, programsız ve dilin kurallarından uzak bir öğrenme biçimidir. Bu şekildeki bir dil kullanımı insanın gündelik hayatını sürdürmesini sağlayabilir ama bilimsel, felsefi, teknolojik, siyasi v.b. gelişmeleri takip etmek onları günün şartları içinde yorumlamak bunlara dayanarak gelecek için tahminler yapmayı sağlamaz. Bunu sağlayabilmenin yegâne yolu, ilk ve orta öğretim kurumlarında planlı programlı bir dil öğretimi ile mümkün olabilir. Her toplum kendi geleceğini güven altına almak, yeni nesiller ile yetişkinler arasında kopukluk meydana getirmemek, kısacası toplumun kültürünü bilimsel ölçüler doğrultusunda geleceğe taşımak için milli dil öğretimine özel bir değer vermişlerdir. M. Kaplan, dil ve eğitim arasındaki ilişkiye temas ederken şu ifadeleri kullanmaktadır: “Yalnız Türkçe ve edebiyat derslerinde değil, her derste hocalar kelime bilgisine ehemmiyet vermelidir. Çünkü her ders için kelime, düşünce ve mefuma götüren bir vasıta. Her derse ait kelimeler bilinmeden dersin anlaşılması mümkün değildir” (Kaplan, 1970, 153).

Ancak geleneksel eğitimin hakim olduğu ülkelerde dil öğretimine gereken değerin verilmediği birçok araştırmacı tarafından tespit edilmekte ve eleştirilmektedir. Öğretimin bilgi aktarımı seviyesinde kaldığı, aktarılan bilgilerin nasıl ve niçinler üzerinde düşünülmediği ifade edilirken, bu faaliyetin sonunda ezbere dayalı, nakilci bir anlayışın ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bunu “ezbere dayalı öğrenme...kısmen bu kusurlu sınav sistemine, yeteneksiz ve düşük ücretli öğretmenlere ve eğitim mekanizmasına atfedilir. Tüm bunların etkileri küçümsenmemelidir. Ama, Pakistan’da günümüzdeki eğitimin ezberci yapısı önemli ölçüde bilginin keşfedilmesi gereken bir şey değil, kazanılması gereken bir şey olduğu gibi algılayan bir tutum sergilediği, geleneksel eğitimin kaynaklanmaktadır. Kaçınılmaz bir sonuç olarak; otoriter, geleneksel bir çevre, tüm bilgilerin değiştirilemez bir gözle görülmesi ve tüm kitapların ezberlenmesi veya bunlara bir dereceye kadar saygı duyulmasını gerektirmektedir”

(Hoodbhoy, 1992, 67) şeklinde ortaya koymak mümkündür. Ülkemiz açısından bu düşüncelerin tamamına katılmak özellikle “yeteneksiz öğretmen” nitelemesini öğretmenlerimiz için kullanmak elbette ki mümkün değildir. Ancak çağdaş bilimsel gelişmeleri yakalamak, anlamak ve ileriye taşımak ve günümüzün değerlerini, demokratik hayat anlayışını, hayat biçimi haline dönüştürmek istiyorsak, öncelikle soru sormasını bilen, eleştiren, araştıran, analiz ve sentez gücüne sahip, bulduğu ile yetinmeyen özgür bireyler yetiştirmek zorundayız. Bunun ilk adımı ise, toplumsal bütünlüğümüzün temelini teşkil eden millî dilimizi en güzel şekilde eğitim faaliyeti içinde genç insanlarımıza kazandırmaktan, öğretmekten ve öğrenmelerini sağlamaktan geçer. Zira insanın uğraştığı alanı bildiği halde düşüncelerini en güzel şekilde ifade edememesi, bilimsel gelişmenin hayata yansımadağını ya da sadece nakilcilik yapıldığını ortaya çıkarır. Bu ise istenilen faydanın elde edilememesi demektir. Halbuki “bir şeyi bilen onu açıklayabilendir” (aktaran Özden, 2000, 55-56), prensibinden hareket eden öğrenme teorilerinden yapılandırmacı yaklaşım, “dışarıda bir yerde öğrenenden bağımsız bir bilgi olmadığını, sadece öğrenirken kendi kendimize yapılandırdığımız bilginin var olduğunu” (Özden, 2000, 57) ileri sürmektedir. Bu görüşün hareket ettiği temel sekiz prensipten biri “öğrenme ve dilin iç içe” oluşudur. Buna göre; “kullandığımız dil, öğrenmeyi etkiler. Araştırmacılar, insanların öğrenirken kendi kendilerine konuştuklarını işaret etmişlerdir. Öğrenme ve dil birbirinin içine geçmiş durumdadır” (Özden, 2000, 62-63).

Çalışmamızın başlığını da oluşturan dil, eğitim ve eğitim bilimi için belki direkt bir fonksiyona sahip değildir. Onun bu sahalar için önemi amaç olmasından daha çok araç olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu araç olma fonksiyonu, birinci dereceden bir görev olarak görülmemesi onun önemini hafifletmez; çünkü, bu faaliyetin yeni yetişmekte olan bir insana yönelik olduğu dikkate alınırsa küçümsenemeyecek kadar ağır olduğu dikkati çekecektir. Dolayısıyla “dil, bütün iletişim ve etkileşim sürecinin hem başlangıcı hem de ürünüdür...Bu yüzden en genel anlamıyla her türlü etkileşimin, daha özel anlamıyla her türlü iletişimin kendine özgü bir dili vardır” (İsen/Batmaz, 2002, 171). Dil probleminde bu şekildeki bir yaklaşım ve tespit onun eğitim, bilim ve özelde eğitim bilimi açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koyacaktır.

Gerçi pedagojik bir mesleği icra eden, eğitici rolünü üstlenen bir öğretmen için özellikler ve hedeflerde büyük değişme talepleri eğitim bilimi ile uğraşanlarca dile getiriliyor olsa da, ilk ve orta öğretim seviyesinde bir öğretmen için dil, bir öğretim yani hem bir iletişim aracı hem de eğitime yani değer kazandırma aracıdır. E.Terhart dilin eğitimle olan ilişkisini “iki anlama sahiptir: Birincisi bizzat eğitsel davranış uzun zamandır dilsel davranışın çok büyük çapta ortağıdır ve ikinci olarak gündelik hayatın içerisinde daima eğitim hakkında konuşulur ve günlük bilgi, gelenek yoluyla bireysel bilgiye eşlik eder hem de açıkça kelime ve konuşma biçimleri üretilir” (Terhart, 1999, 155), diyerek açıklar. Eğitim doğuştan eksik olan bazı insani özelliklerin tamamlanması, bulunduğu durumla yetinmeyen insanın bir başka duruma geçmesidir. Burada ilk tamamlanması gereken, insanın yakın ve uzak çevresi ile temasını sağlayacak olan, iletişimin ilk basamağı, bilgi dağarcığının ve düşünmenin aracı durumundaki dildir.

Dil, sadece karşıdakini aydınlatma, bilgilendirme aracı değil aynı zamanda eğitimin öznesi durumunda olan ve kendisinde bulunan eksikliklerin farkına vararak dil öğrenim ve kullanımına yönelen insan açısından da ele alınabilir. Ancak çalışmamızın alanını aşması nedeniyle dil öğrenimi ve kullanımına girmek istemiyoruz. Fakat pedagojik bir mesleği icra edenler açısından ifade etmek gerekirse; dil öğrenimi, dili konuşabilme, dile yönelik kabiliyetlerin teşkili eğitici ve eğitimin çok

açık bir arzusu olarak görülür. Bunun en büyük sebebi, dilin sosyo-kültürel bir güç sistemi olmasından kaynaklanmaktadır. Dışsal açıdan yürürlükte olan kanunların zorlaması ile, içeriden ise organize olmuş olan toplum ile özdeşlik kurabilme açısından ele alınabilir. Bunun ideal süreci ise derstir. Bu bakımdan eğitim, öğrenci ile eğitici arasında dilsel tartışmalı bir yorum olarak kabul edilebilir (krş.Doblhammer, 28.04.2004).

Bu düşüncelerden hareketle diyebiliriz ki; eğitim faaliyetini üstlenen kişi, mesleki hayatını sürdürmede bilimin dilini kullanacaktır. Sahip olduğu bu özellik ile aynı görevi yerine getiren diğer meslektaşları arasında bazı ortak konular üzerine konuşacaktır. Ancak öğretmen, henüz ana dilinden sonra bu dilin kurallarına göre kullanılmasını öğrenecek olan çocuğun dünyasında özel bilimsel bir dile mi yönelecektir, yoksa çocuğun anlayacağı ortak bir dil mi kullanacaktır? Burada temel problem budur. E. Terhart, eğitim mesleğini yerine getirme yetkisi bulunanlar için konuşma esnasında “asla özel bir uzmanlık diline sahip olmamalıdır” düşüncesindedir. Bu düşüncesini açıklarken eğitim görevini yerine getirenlerin birbirleri arasındaki konuşmalarda günlük dili kullanmalarına karşılık öğretimden kaynaklanan hukuki prensiplerden ve yönetim biliminin de katkılarıyla sosyal yöneticiliğin ve öğretim yöneticiliğinin dilinden; diğer taraftan okul eğitimi, sosyal eğitim ve yetişkin eğitimi gibi eğitim biliminin ortaya koyduğu dil elementlerinden kaynaklanan bir karışımından sürekli etkilendiklerini ifade etmektedir (Terhart, 1999, 155-156).

Öyle görünmektedir ki, mesleki faaliyeti yerine getirenler sadece belirli bir alanın bilgisi ve bu alanın terimleri ile yetinmemek zorundadırlar. Özellikle eğitim alanında son zamanlarda ortaya çıkan gelişme ve değişimler diğer alanlarda olduğu gibi mesleki alanda da onları baskı altında tutmaktadır. Bu konuda bilgisayar ve teknolojinin gelişmesi ve iletişim araçlarındaki değişim, öğretim teknikleri ve araçlarında artış, psikoloji ve psikoterapideki teori ve uygulamalar, sosyal organizasyon teorileri ilk akla gelenler arasında kabul edilebilir.

Probleme öğretim uygulamaları açısından bakmak ve öğretmenin dilinin nasıl olması gerektiğine ışık tutmak mümkündür. Öğretmen yeri geldiğinde, dersin içeriğine uygun olarak bir tiyatro sanatçısı gibi anlattığını yaşayan biri olmalıdır; çünkü o her yönüyle örnek alınacak insandır. Ayrıca henüz somutun dünyasında yaşayan insanlar için görsel dilin oldukça büyük önemi vardır. Dolayısıyla drama, bir öğretmen için kullanılabilecek öğretim yöntemlerindedir. İnci Enginün, “tiyatro eserleri, sahnede oynanmadan hayata kavuşmadığı için her yazar, yaşadığı dönemin lügatini kullanmak zorundadır. Zira sahnede telaffuz edilen her kelime, seyirciler tarafından anlaşılmalıdır. Anlaşılmayan eserler ölüdür” (Enginün, 1993, 11) ifadelerini kullanmaktadır. Nasıl tiyatrodaki aktörün, kıyafet, davranış ve görüntüsü ile kullandığı kelimeler yani dili arasında bir ilişki varsa ve olmak zorundaysa; sınıfta da öğretmenin anlattığı ders ile kullandığı dili arasında böylesine içten bir bağ vardır ve olmalıdır. Eğitici ya da öğretmen durumunda olan sadece bilgi aktaran değildir. O her şeyden önce aktaracağı bilgiyi içine sindirmiş ve aktarırken onu yaşayabilir. Her an yeni bilgilerle kendini donatan, heyecanını hayatının bir parçası olarak aktarabilir. Böylece eğiticiyi mekanik bir araç olmaktan kurtararak hayatı en güzel şekilde yorumlamayı karşılıkine hatırlatabilen olmalıdır (bk. İnam, 1994, 66).

XXI. yüzyıl bir bakıma iletişim çağı olarak adlandırılmaktadır. Eğitsel süreç bu iletişimin sağlıklı şekilde yürütüldüğü bir faaliyet olarak göze çarpmaktadır. Eğiten ve eğitilen arasındaki mesajın en güzel ve anlamlı şekilde hedefine ulaşabilmesi iletişimin başarısını da gündeme getirecektir. “Bir takım bilgileri, çeşitli kavramları öğ-

rencinin anlamadığı terimlerle bildirmek, öğrenci ile öğretmen arasına engel koymak, öğretmeni soyutlamak" (Zülfikar, 1991, 24) anlamına gelmektedir. Bunun için takip edilecek yol, ilköğretimin ilk basamağından yüksek öğretimin son aşamasına gelinceye kadar yazılacak ders kitapları dil açısından tutarlılık göstermek ve bu faaliyete katılacak herkesin anlayacağı dilden olmak zorundadır.

Dil-Eğitim Bilimi İlişkisi

Bir başka konu ya da problem ise, bilimin dili daha özel bir alanda eğitim biliminin dilidir. Öncelikle şunu belirtelim ki evrensel olarak kabul edilen şekliyle her bilimsel faaliyetin kendine has bir dili, işaret ve sembolleri, kısaltmaları, özel terimleri hatta kendine mahsus bir sözlüğü vardır. Bu kelime dağarcığı ile baktığı bir dünya ve oluşturduğu bir hayat görüşü de daima olacaktır.

Bilim düşüncesi ile dil arasındaki ilişki bir lüks müdür yoksa aralarında zorunlu bir bağ var mıdır veya olmalı mıdır? Bu meseleye bakmak bilim düşüncesinin ve yönteminin kendisi kadar önemlidir, denilebilir. Başlangıç itibarıyla bilimin dil ile yakından ilişkisi olmadığı düşünülebilir. Ancak hemen şunu ifade edelim ki; fizyolojik rahatsızlıklar müstesna bilim olmaksızın bir dil daima vardır. Çünkü insan doğrudan bir müddet sonra geleneksel olarak bir dili öğrenir. Buna karşılık dil olmaksızın bilim yapabilmek mümkün değildir.

Sosyolojik açıdan konuya baktığımızda iki temel kabul bu konudaki düşünceleri yönlendirmektedir. Birincisi, Fransız sosyologu E. Durkheim'in düşüncesi doğrultusunda kabul edilen ve ülkemizde de Ziya Gökalp sosyolojisinin kültür tanımıdır. Bu düşünceye göre bilim akılcıdır ve deneyseldir; dolayısıyla o evrenselidir. Vatanı yoktur yani bütün insanlığın ortak malıdır. Bunun içinde böyle faaliyetin birey ve toplumsal hayatı içine alan kültürle dolaysız olarak ilişkisi yoktur, şeklinde düşünülmektedir. Ancak gerçeklikler dünyasında yapılan çalışmalar ve verilen hükümler dil ile kamu oyuna açıklanır. Dil ise, kültürün temel ögesi olarak kabul edildiğinden dil ile bilim arasında içten gelen zorunlu bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla bilim adamı, ister düşünceyi oluşturan, isterse düşüncenin açıklanması şeklinde kabul edilen, dili görmezlikten gelme hakkına sahip değildir. Dil her halükarda bir iletişim aracı olarak kendisini kabul ettirmektedir. İkinci kabule göre, E. B. Tylor'un tarifinde de görüleceği gibi¹ kültür ve medeniyet arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Bu durumda bilim ve dil, kültür ya da medeniyetin ayrılmaz öğelerinden kabul edilmektedir.

Meseleye iletişim açısından bakan Silke Jahr'ın düşüncelerini aktaran Monika Hejduk, ayrıca bilimin dili sadece teorik bilgi açısından değil bilakis bilgiyi ulaştırma açısından da bir fonksiyon yerine getirir. Tabii ilişkiler hakkındaki bilgiyi, nasıl açıkladığımızı tabii dil içinde göstermek ve formüle etmek zorunludur. Böylece bilim dili diğer insanlar tarafından anlaşılabilir. Bunun yanında iletişimde ve özel durumlarda en yüksek bir dereceyi şart koşar, ifadelerine yer verir (Hejduk, 24.06.2004). İnsanlararası iletişimin temel taşı olan dil, bilim adamları arasında da iletişimin önemli bir tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Onun bu alanda iki görevi olduğunu belirten H. M. Gauger, birincisinin ilgili konunun bilgisine ikincisinin ise, bilinenin bildirilmesine hizmet ettiğini düşünür. İletişim açısından bilimin önemine dikkat çeken H. Markl ise; iletişimde bilimin özü bulunur. Çünkü bilim, insanların birlikte bilgilendikleri

¹ E. B. Tylor'a göre kültür "bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir üyesi olması itibarıyla kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet geniş bir bütündür". Aktaran Mümtaz Turhan; Kültür Değişmeleri, s. 39.

gerçeklik hakkında güvenilir yorumlar yapabilmek için sonradan tekrarlanabilen bir metottur (Rubaszewska, 24.06.2004), demektedir.

Bilimin olaylar dünyasında uğraştığı fenomenler çeşitlilik arz etmektedir. Özellikleri itibarıyla birbirine benzeyen olayları sınıflandırarak, belirli yöntemlerle araştırma faaliyetinin sonunda araştırma sahası itibarıyla birbirinden oldukça farklı ilim dalları ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, dilde de bir farklılaşmayı ve ayrılmayı ortaya çıkarmakta ve yeni yeni terimlerin kültür ve medeniyet alanına kazandırılması sağlanmaktadır. Dolayısıyla terimlere bakarak bilimsel gelişmelerin kökenini tespit etmek çoğunlukla mümkündür. Bilimsel gelişmeleri takip edebilmek ve yeni araştırmalar yapabilmek adına alınan terimlerle bir parça da olsa o terimin ortaya çıktığı kültürel dünyaya da girilmiş, en azından bir aşinalık kazanılmış olmaktadır.

Bilimsel alanda dil açısından meydana gelen bu farklılıklar, zihniyetlerdeki farklılaşmayı da beraberinde getirecektir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bilimsel düşüncenin tabana yaygınlaştırılması ve aynı zamanda yeni gelişme ve değişimlere önderlik edebilmek için terimlerin halkın dünyasında ve dilinde yer etmesi, kabul görmesi ve anlaşılması gerekmektedir. Dil ve düşünce üzerine kanaatlerini açıklayan Vygotsky'nin düşüncelerini aktaran İsen/Batmaz, insan iletişiminin yalnızca işaretle yüklü olmadığına ve bu iletişim sisteminin asıl biriminin anlam olduğunu ileri sürdüğüne dikkat çekmektedirler (İsen/Batmaz, 2002, 186). Burada ortaya çıkmanın sadece semboller olmayıp, ilgili kelime veya terimin ihtiva ettiği anlamın aynı derecede hatta ondan daha fazla önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Bilimin ilerlemesinde göz önünde bulundurulması gereken bir başka problem ise, bilimsel terimlere sıkı sıkıya bağlı olmanın ortaya çıkardığı sakıncalar konusudur. Bazı tabii bilimler ile matematik gibi aşırı derecede formel kalıplara bürünmüş olanlara karşılık; bir takım teknik terimlere bağlılık konusunda esnek davranan felsefe, bu konuda farklı düşüncelere sahiptir. "Bazı şeyleri tanımak için insanın iki metodu vardır" diyen Bochenski, " Ya objeyi herhangi bir şekilde direkt olarak görmek -anlam zihniyet olarak- ya da onu tanıtmaktır" (Bochenski, 1985,32), dedikten sonra birkaç sayfa ileride "bir filozof, deneysel-indirgeme metodu ile sınırlandırma anlamına gelen ve her şeyi anlamsal olarak gözlenebilen fenomenlere ait bir sebebe dayandırmak isteyen bir fizikçi gibi değildir.. Filozof varolan bir düşünceyi veya değişik bir düşünceyi de kullanabilir" (Bochenski, 1985, 32) diye yazıyor. Hemen şunu belirtelim ki bilimin kendine has bir dilinin olmadığını ileri sürmüyoruz. Elbette her bilim kendi dünyasını kendi diliyle araştırarak ve sonuçlarını yani hükümlerini kendi terimleriyle açıklayacaktır. Belirtmek ve üzerinde hassasiyetle durmak istediğimiz nokta, bilimin büyük kitleler tarafından anlaşılıp yapılması isteniyorsa ve böylece medeniyet kervanına katılmak gibi bir arzu taşıyorsa bilimin, kültürel hayata etkisinin olumlu anlamda yansımalarının sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde bilimsel gelişmeler bireysel birkaç örnekle sınırlı kalacaktır. Bilim, ancak ulusal dilde yapıldığı zaman bireysel ve toplumsal hayata yansıyacak aksi takdirde sadece bir nakilcilik yapılmış olacaktır.

"Bilimin hayata aktarılmasında önemli köprülerden biri olarak eğitim, büyük ölçüde kafamızda oluşan bilim düşüncesinden, bilim tasarımıyla sorumludur" (İnam, 1994, 72) diyen A.İnam yukarıda ifade ettiğimiz düşünceleri bir kez daha vurgulamaktadır. Eğitsel süreç sadece varolan bir bilgi dağarcığını aktarmak değil aynı zamanda bir bilim kültürü geliştirmek görevi ile de sorumludur. Dolayısıyla ilk ve ortaöğretim ders kitapları, yeni baştan ele alınmalı, işaret ettiği problemler hayatı yansıtmalı ya da hayatta yaşanıldığı yönleriyle takdim edilmelidir. Yani bilim, sadece soyut bir takım terimlerin art arda sıralandığı ve ezberlenmesi gereken

bilgi yığını olmaktan çıkarılmalıdır². Bunun yolu ise, bilimde güvenilirlik ile dilde birlikten geçer.

Eğitim biliminin dili problemi de diğer bilimlerin kullandıkları dil probleminin farklı görünmemektedir. Problem alanlarının başında “eğitim biliminin dili yoktur” şeklindeki temel iddia yer almaktadır. Bu tezi ileri sürenler, eğitim bilimi diye bir bilimin olamayacağı şeklindeki temel bir kanaatten yola çıkmaktadır. Eklektik bir bilimin matematik ya da diğer bilimler gibi formelleşen bir terimler sisteminin olamayacağı, kullandığı terimlerin diğer disiplinler tarafından ortaya atıldığı iddiası bu tezi ileri sürenlerce dile getirilmektedir.

Bu konuda bir başka eleştiri ise, pedagoji veya eğitimin bir spekülasyon mu yoksa bilim mi olduğu sorusudur. Nazariyelere karşı güvensizliğin yeni olmadığı dile getirilirken, deneysel araştırmalar, tasviri eğitim bilimi ve pedagojik olgu araştırmaları yüzyılın başından itibaren kendini göstermiştir. 1960'lı yılların başında gerçekçi dönüşümler ve eleştirel rasyonalizmi de ilave edecek olursak eğitim bilimi alanındaki tartışmaları rahatlıkla takip edebiliriz. Bütün bu problem alanları eğitime yönelik hem güvensizliği ortaya çıkarırken hem de onun varlığı hakkındaki şüpheleri davet etmeye devam etmektedir (bk. Gudjons, 1993, 33).

E. Terhart, bu disiplinin yani eğitim biliminin dışarıdan bakanlar tarafından anlaşılabilir, hatta mantıksızlık olarak nitelendirilmesine karşılık; eğitim bilimi ile uğraşanlar tarafından açıkça farklı şekilde tespit edildiğini yazmaktadır (bk. Terhart, 1999, 156). Bu düşüncenin de kendi içinde tutarlı olduğu ifade edilebilir. Çünkü farklı disiplinler tarafından ileri sürülen teoriler kendi aralarında zaman zaman iletişime girmekte ve bunun sonucunda birbirlerini değişime zorlamaktadırlar. Her bir disiplinin ve ortaya attığı teorinin dili diğerlerinden farklılaşmaktadır. Son dönemlerde ortaya çıkan araştırmalar yani öğretme-öğrenme araştırmaları, çevre eğitimi, postmodern pedagoji(eğitim), varoluşçu hümanist eğitim v.d. hem kendi araştırma alanını hem de kendi dilini ortaya koymaktadır. Eğitim gerçeğine bakışları kullandıkları dilde ifadesini bulmaktadır. Başka bir ifade ile kullandıkları dil, eğitim gerçekliğine bakışlarını da tespit etmeye yaramaktadır. Dolayısıyla bu hareket bir taraftan tarihselliği ortaya çıkarmakta iken, diğer taraftan anlamsal boyutu göz önüne sermektedir (krş. Terhart, 1999, 155-156).

Bu etkilenme ve değişim sonucunda ortaya çıkan çeşitlenme başka bilimsel araştırmaları nakletme şeklinde gelişirken hem dile hem de araştırma alanlarına köprü köprüne bağlılığı da beraberinde getirmektedir. Bu farklılıkları ortadan kaldırmak adına yapılan teşebbüsler ise adeta J.Kraus'un ifadesi ile *pedagojik pop corn* makinesi olarak anlaşılan mucitler ve adaptasyoncular (Kraus, 25.06.2004) gibi zorlama bir dil üretimini ortaya çıkarmaktadır. Anlam boyutunun ise, neyi anlatmak istediği anlaşılammamaktadır³. Bugün sokak dili, meslek dili ve bilim dili birbirlerinden kopuk

² Ramazan Karakale'nin “Kimya Ders Kitabına Eleştirel Bir Bakış” isimli yazısında, pozitif bilimin ele alındığı sistematik, ispat edilmiş bilgilerin toplandığı güvenilir bir kitap olarak düşünülen Kimya 3 ders kitabı hakkında yapılan eleştiriler ve bu eleştiriler sonunda Gülgün Akbaba tarafından hazırlanan bir raporda terimler ve anlatım açısından varolan yanlışlar ele alınmakta ve bilimsel tespitler yapılmaktadır. Bk. Bilim ve Teknik, s. 70.

³ Bu konuda Batıdaki çalışmalardan örnekler veren Selahattin Ertürk Eğitimde Program Geliştirme isimli kitabının 24. sayfasının 3. dipnotunda “Hedeften söz edilirken bazan “davranış örüntüsü”(Tylor,Bloom); bazan davranış”(Mager), bazan davranışsal hedef” (Plowman), bazan, (bilimsel alanda ise) “davranış için güçler” ve (duyuşsal alanda olunca) “davranışa doğru yönelimler” (Billett), bazan da “gözlenebilir öğrenci davranışı ya da ürünü”(Popham) gibi deyimler kullanılmakta, hemen hepsinde, ilaveten hedefin davranış cinsinden ifade edilmesi gereğine değinilmektedir. Biz bu karışıklığı ortadan kaldırmak için hedefi bir özellik olarak alıyorken ve gözlemlenilen davranış örüntüsünün vardandık bir mütakabili gibi anlıyoruz” ifadelerini kullanırken bu konuda Batı ilim dünyasında da bir tutarlılık olmadığını ifade etmektedir. Bu karışıklığın ülkemizde de olmasından rahatsızlık duyduğunu ve problemin kendisi tarafından nasıl aşıldığını anlatmaktadır.

hatta uzaklaşarak hayatiyetlerini sürdürmektedirler. Bu dolaşım aşamalarında hem kelime ithali hem de kelime türetme işlemi devam edecektir. Ancak her ikisinin de olumlu olacağı konusunda hiçbir garanti yoktur (krş.Terhart, 1999, 157).

Eğitim bilimi ve bu saha ile yakından ilişkili olan çalışmalara bakıldığında durum bundan farklı görünmemektedir. A. Seylan hazırlamış olduğu Sanatta Yeterlik çalışmasında ülkemizde eğitim bilimleri alanında yapılan çalışmalarda “öğrenme-öğretme süreçlerinde kullanılan modeller, yöntemler, teknikler ve stratejiler”le ilgili bölümde “model, yöntem, teknik ve strateji terimleri eğitim bilimleri literatüründe farklı tanımlanmakta ve açıklanmaktadır. Ya da aynı içerikler farklı terimlerle ifade edilmektedir”⁴ dedikten sonra konu ile ilgili literatürü karşılaştırarak durumu tespit etmektedir. Hatta kurumsal niteliği ön plana çıkan “YÖK tarafından yazdırılan Milli Eğitimi Geliştirme Kitaplarından İlköğretim Fen Bilgisi dersi öğretimine yönelik olarak, bir çok kitapta kavramların birbirlerine karıştırılarak birinin diğerinin yerine kullanıldığı, tanımlar ve sınıflamaların henüz tam olarak kabul görmediği ifade edilmektedir” (Seylan, 2004, 118) şeklinde ifadelerle yer vermektedir. Yapılacak bir çalışmada buna benzer daha bir çok farklılığın var olduğu tespit edilebilecektir. Bunun sebepleri arasında eğitim bilimlerinde takip edilecek temel bir sistemin olmayışı, farklı zamanlarda akademik çalışma yapmak üzere yurt dışına giden insanların döndüklerinde edindikleri bilgileri olduğu gibi nakletmeleri, kendiliğinden bir kavram kargaşasının yaşanmasına neden olmuştur ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Terminolojisi üzerinde dahi anlaşılmayan bir bilimsel faaliyetin sonuçlarının tartışmaya açık olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Kültürel değer ifade eden kavramlar üzerinde dahi düşünülmeden nakledilen kelimeler ile Batı bilimsel çalışmalarında ileri sürülmüş terimlerin sözlük karşılıklarındaki çeşitlilik ve bunun sonucunda aynı kelimenin değişik kitaplarda farklı anlamlarda kullanılması maksadın ne olduğunu, yapılmak istenenin muğlaklığını, sahanın iyi bilinmemesi veya Batıda ne bulunursa aynen alınıp aktarılması gerektiği gibi bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Buna bir de M. O. Öztürk’ün “bilim dilinde büyüsel düşünce” (Öztürk, ?, 20-21) yani bilim adamlarının anlaşılmaktan korkmaları, ellerinde bulunan gizemli gücün yitirilmesi endişesi de ilave edilecek olursa bilimsel çalışmalardaki yabancı terimlerle ilerleme ve gelişmenin ne kadar mümkün olabildiği tartışmaya açıktır. Diğer taraftan konuya eğitim ve öğretimdeki kelimelerin farklı anlamları, terimler arasındaki tutarsızlık ve çeşitlilik açısından yaklaşan H. Zülfikar, “bir çok terimin Türkçeleştirilmesinde geç kalınmıştır. Hızlı terim artışıyla yetişilememiştir. Birçok terimin Türkçe’si bulunamadığı veya önerilenler yeterli veya kapsamlı olmadığı için batı kökenli şekillerine başvurulmuştur. Eğitim ve öğretimde ise, dilin içinde bulunduğu bu duruma çözüm yolları aranacağına yabancı dilde eğitim arayışları içine girilmiştir” (Zülfikar, 1991, 24) demektedir.

⁴ Seylan; Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Temel Tasarım..., s. 117. Durumun daha net anlaşılabilmesi bakımından Seylan’ın da alıntılacağı E. Erginer’in tespitini buraya almak istiyorum. Ergin’e göre; “ilgili literatür incelendiğinde (Fidan 1986, Bilen 1989, Sönmez 1991, Demirel 1993, Erden-Akman 1996, Senemoğlu 1997) öğretimsel stratejileri değişik biçimlerde tanımlamaktadır. Sönmez (1991) bu stratejileri, sunuş yoluyla öğretme, buluş yoluyla öğretme, araştırma-soruşturma yoluyla öğretme şeklinde özetlerken, Senemoğlu 1997 öğretme stratejilerini, buluş yoluyla öğrenme (sunuş yoluyla öğretme) öğretim etkinlikleri modeli (Gagne 1985), doğrudan öğretim modelleri ve işbirliğine dayalı öğrenme (Açıkgöz 1992) şeklinde açıklamaktadır. Farklı yaklaşımlar sergilenmekle birlikte kuramsal olarak aktarılan bilgiler genellikle birbirlerini desteklemektedirler”.

Diğer bilimsel disiplinler gibi, eğitim biliminin de mutlaka kendine has bir dili olmak zorundadır. Bu bakımdan konunun önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Konu üç bakımdan hassasiyet arz etmektedir: Birincisi; eğitim biliminin uğraş alanı olan eğitim gerçekliği meselesidir. Eğitim gerçekliği bütün eleştirilere rağmen reddedilemeyecek olan ve kendisini insanın varlığı kadar zorunlu olarak bize hissettiren bir alandır. Belki daha da önemlisi insan ile meşgul olmasıdır. İkincisi; bu gerçekliğin öznesi olan insan ile dil dediğimiz bir vasıta ile iletişim kurması, ona dilin vazgeçilmezliğini anlatması, kurallarına göre bu dili öğretmesi meselesidir. Üçüncüsü ise bu iki temel konuyu dikkate alarak aynı zamanda evrensel olan bilimsel değerleri de gözden uzak tutmayarak bir bilim olma hüviyetini kazanması gerekmektedir.

Sonuç

İnsanın dünyadaki varoluşunu anlamasına sebep olan temel özelliklerden birisi dildir. Diğer taraftan dil iletişimin bir aracı olarak kabul edilmektedir. İnsandaki temel dinamiklerden birisi dil ise, diğeri düşünme gücü olarak ifade edilebilir. Bu alandaki farklı bakışlar unutulmaksızın düşünme ve dil arasında içten gelen zorunlu bir ilişkinin varolduğu görülmektedir.

Dil ile kendisini ifade eden, kendisinin dışındaki dünya ile kurduğu iletişimi yorumlayan ve kelimelerle onu dışarıya açıklayan insan, gündelik hayatında elde ettiği bilgisini geçmiş, bugün ve gelecek arasında daha sistemli bir proje ile yani bilimsel düşünce ile güçlendirmek istemiştir. Bu, diğer bir açıdan insanın hem ihtiyaçlarını gidermek hem de içinde doğup büyüdüğü çevreyi kendisi için yeniden şekillendirmek arzusunun bir sonucudur. İşte bu maksatla yapmış olduğu çalışmaları, sahip olduğu özellik olan dil ile halka duyurması hatta halkın bu düşüncelerle donatılarak bilimin halka maledilmesine gayret etmiştir. Maksat ise insanlık değerlerine katkıda bulunmaktır.

Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki; dil kültürün temel öğelerinden birisidir. Kültürle özdeşleşmek böylece mensubiyet duygusu kazandırmak eğitimin sosyo-kültürel boyutunu gündeme getirirken; eğiticinin dili öğretmek öğrenciyi kültüre adapte etmek gibi bir görevi içselleştirdiğini söyleyebiliriz.

Bu görev bizi eğiticinin mesleğini icra ederken kullandığı dil ile karşı karşıya getirmektedir. Henüz bilimsel dünyayı tanımayan, farklı alanlarda terminolojisi gelişmemiş olan çocuğun eğitilmesi aşamasında pedagoğ ya da eğiticinin, özel bir dilinin olmaması gerektiğini söyleyebiliriz. Ancak bu eğiticinin bilimden uzaklaşması anlamına gelmemelidir.

Bilim ve bilimsel yöntemin özel bir alan ile uğraşması sebebiyle kendine ait bir terminolojisinin olması gerektiğini vurgulamıştık. Ancak bilimin halka maledilebilmesi yolunun ise terimlerin halkın diline, kültürüne girmesi ile mümkün görünmektedir. Ancak bu sadece bilim adamının gayreti ile değil onu destekleyen diğer şartlarla birlikte düşünülme zorunda olduğunu da gözden irak tutmamak gerekir.

Eğitim biliminin dili konusunda birkaç cümle ile son noktayı koymadan önce ülkemiz açısından önemle belirtilmesi gereken nokta, bizzat eğitim biliminin kendisidir. Onun bilim olup olmadığı tartışılmadan önce varolup olmadığı meselesi tartışılmak zorundadır. Eğitim biliminin, bir ülke ve bunun yanında tüm insanlık açısından felsefi, sosyolojik, kültürel, ekonomik, hukukî, siyasi ve diğer alanlar bakımından ele alınıp alınmama konusu ya da onun, bütün soyutlamalarla birlikte sadece psikolojik temelli bir araştırma ve pratik alan olup olmadığı sorgulanmalıdır. Bu yapılmadığı sürece eğitim biliminin dilinden söz etmek, konuşmak veya yazmak boş bir gayret olacaktır.

◆ Zekeriyya Uludağ

Buradan hareketle diyebiliriz ki; eğitim bilimi alanında da durum diğer bilim-sel faaliyetlerden farklı bir konumda değildir. Eğitim araştırmalarının kullandığı dil yani terimler bakımından bütün dünyada evrensel bir tutarlılığın olmadığı görülmektedir. Modern eğitim bilimi araştırmalarının ülkemiz açısından henüz yeni olduğu dikkate alınır, bu sahadaki terminolojik çeşitlenmeler bir ölçüde mazur karşılanabilir. Ancak bu farklılıkların bir an önce giderilerek birliğin sağlanması gerekmektedir. Hatta daha da önemlisi, eğitim disiplinine bilimsel anlamda bir bütünlük kazandırılmak zorunda olduğu görülmektedir.

Kaynakça:

- Akbaba, G.(1994); “Kimya Ders Kitabına Eleştirel Bir Bakış”, **Bilim ve Teknik**, 316, s. 68-70.
- Aksan, D. (1990); Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, I, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Alpar, M. A.(2002); “Eğitim ve Bilim”, TÜBA, Bilimsel Toplantı Serileri 8, Ankara, s. 23-28.
- Bochenski, J. M.(1985); Wege Zum philosophischen Denken, Herderbücherei, 19. Auflage, Freiburg-Basel-Wien.
- Eflatun(1989); Kratylus, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- Enginün, İ.(1993); “**Tiyatroda Dil**”, Türk Dili, **Sayı 493 Ocak 1993, s.11-14.**
- Erbil, H.N.(1948); “Dil Oyunu Bir Tefekkür Buhranı Yarattı”, I. Dil Kongresi 23 Ekim 1948-31 Ekim 1948, 3. Baskı, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949, s.134-138.
- Gudjons, H.(1993); Paedagogisches Grundwissen, Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn.
- Halil Nimetullah(Öztürk)(1981); “İlim Lisanında Birlik”, Atatürk Devri Fikir Hayatı, Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara, s.45-49.
- Hoodbhoy, P. (1992); İslam ve Bilim, Cep Kitapları, 2.Baskı, İstanbul.
- İnam, A.(1994); “Eğitimi Eleştirmek” **Bilim ve Teknik**, 316, s.64-67.
- İnam, A.(1994); “Eğitimdeki Bilim”, **Bilim ve Teknik**, 323, s. 72-75.
- İsen G./Veysel B.(2002); *Ben ve Toplum*, 2.Baskı, Om Yayınevi, İstanbul.
- Kaplan, M.(1970); Nesillerin Ruhu, Hareket Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.
- Mengüşoğlu, T.(1983); Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul.
- Mengüşoğlu, T.(1988); İnsan Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Öner, N.(2001); “Prof. Dr.Necati Öner’in 2000 Felsefe Kongresini Açış Konuşması”, **Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi**, sayı 589, Ocak 2001, s.99-106.
- Özden, Y.(2000); Öğrenme ve Öğretme, PegemA Yayıncılık, 5.Baskı, Ankara.
- Özoğlu, S.Ç.; “Bilim ve Eğitim İlişkileri”, Bilim ve Eğitim, TÜBA, Bilimsel Toplantı Serileri: 2, Ankara, ?, s.75-83.
- Öztürk, M.O.; “Bilim ve Eğitimde Dil”, Bilim ve Eğitim, TÜBA, Bilimsel Toplantı Serileri: 2, Ankara, ?, s.19-26.
- Sayılı, A.(1978); “Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe”, Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, TTK.Yayınları, Ankara, s.325-590
- Seylan, A.(2004); “Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Temel Tasarım(Basic Design) Dersinin Verimlilik Düzeyini Artırıcı Uygulama Modellerinin Araştırılması ve Geliştirilmesi”, OMÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik Tezi, Samsun.Timurtaş, F.K.(1977); Türkçemiz ve Uydurmaçılık, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Terhart, E.(1999); “Sprache der Erziehungswissenschaft”, **Zeitschrift für Paedagogik**, Heft 2/99 Maerz/April 45 Jg. Nr. 2. D 7484, s. 155-159.
- Turhan, M.(1972); Kültür Değişmeleri, MEB.Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- Ziya Gökalp(1999); Türkçülüğün Esasları, MEB.Yayınları, İstanbul.

- Zülfikar, H.(1991); Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- <http://www.t0.or.at/~kdobl/diss/>; Das Sprechen der Sprache, Dissertation, K.Doblhammer, 28.04.2004.
- <http://www.lehrerverband.de/trendy.htm>.; "Wie die Sprache der Paedagogik auf den Hund kommt"; J.Kraus, 22.04.2004.
- <http://www.sw2.eiv-frankfurt-o.de/>.; "Welche Rolle spielt die Sprache in der wissenschaftlichen Kommunikation", M.Hajduk, 24.06.2004.
- <http://www.gebert-hh.de/seminar>.; "Grundbegriffe, Theorien und Methoden der Erziehungswissenschaft", J.Paszowska, 25.04.2004.
- <http://www.sw2.eiv-frankfurt-o.de/>. "Die Rolle der Sprache in der wissenschaftlichen Kommunikation", M. Rubaszewska, 24.06.2004.
- <http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=656> Dil-Düşünme İlişkisi, Ö. N. Soykan, 10.06.2004.

EDUCATION IN THE TERMS OF LANGUAGE AND SCIENCE AND THE LANGUAGE OF EDUCATIONAL SCIENCE

Zekeriyya ULUDAĞ*

Abstract

What makes human being different from other creatures is the language which is one of the basic characteristics of human beings. However, the corresponding relation between thought and language has been debated over centuries. Human being has always expressed his successes and failures through language as he has closely identified himself and his environment. Science is the activity within which human being tries to explain the world, and he has not refined what he developed but transferred to next generations. Education, forming the existence of new generations, has developed the science of education. However, the language as the base of human communication has become a problem in the field of educational science.

Key Words: Language, thought, science, education, science of education

* Ass. Prof.; Ondokuz Mayıs University, Samsun Faculty of Education